

Γ.Ν. ΦΙΛΙΑ
Καθηγητῆ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Η ΤΙΜΗ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΑΓΓΕΛΩΝ

Εἰσαγωγικά:

Ἡ τιμὴ τῶν ἁγίων Ἀγγέλων ἐδράζεται (πρωτίστως) στὸ Σύμβολο τῆς πίστεως, ἐκεῖ ὅπου διακηρύσσεται ἡ πίστις «εἰς ἓνα Θεόν... ποιητὴν... ἀοράτων». Πολλές καὶ ἀξιόλογες εἶναι οἱ βιβλικές μαρτυρίες περὶ τῶν Ἀγγέλων, ἐνῶ ἡ ἰδιαίτερη τιμὴ τους ἐξαιρέται στὴ θεία Λατρεία, μέσα σὲ πλῆθος προσευχῶν καὶ ὕμνων καὶ μέσα ἀπὸ τὴν ἀφιέρωση εἰδικῆς ἡμέρας τῆς ἐβδομάδας (τῆς Δευτέρας) στὴν τιμὴ τους¹. Οἱ Ἄγγελοι συμμετέχουν στὴ Λατρεία τῆς στρατευομένης Ἐκκλησίας, «συνεορτάζοντες» μετὰ τῶν πιστῶν². Ὡς «ἐθνῶν καὶ τόπων προϊστάμενοι (κατὰ τὴ διδασκαλία Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ)³, οἱ ἅγιοι Ἄγγελοι εἶναι μέλη τῆς Ἐκκλησίας (τὰ «ἀγιότερα» καὶ «τιμιώτερα», σύμφωνα μὲ τοὺς μεταγενέστερους δογματολόγους), στὰ ὁποῖα (μέλη) «ἐπετρέπη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἡ ἐπιμέλεια, πρόνοια, παρεδρία, φυλακὴ, προστασία καὶ ἐπιστασία τῶν μελῶν τῆς στρατευομένης Ἐκκλησίας»⁴.

Ἡ τιμὴ τῶν Ἀγγέλων ἀπησχόλησε ἰδιαίτερος τὴν Ἐκκλησία, διότι ὑπῆρχε ὁ κίνδυνος νὰ μετατραπῆ σὲ «λατρεία». Αὐτὴ τὴν ἐπικίνδυνη διάσταση φαίνεται ὅτι εἶχε προσλάβει ἡ τιμὴ τῶν Ἀγγέλων στὴ Φρυγία, γιὰ τὸν λόγο δὲ αὐτὸ ὁ 35^{ος} κανόνας τῆς ἐν Λαοδικείᾳ συνόδου κατεδίκασε τὴν ἀγγελολατρία. Ἀργότερα, ἡ Ζ΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἀπεφάσισε νὰ ἀπονέμεται τιμὴ- καὶ ὄχι λατρεία- πρὸς τοὺς Ἀγγέλους, παρόμοια μὲ τὴν τιμὴ ποὺ ἀποδίδεται στοὺς Ἁγίους. Ἔτσι, διαμορφώθηκαν ἑπτὰ συνολικῶς ἑορτὲς τιμῆς τῶν ἁγίων Ἀγγέλων: τὴν 6^η Σεπτεμβρίου (ἀνάμνηση τοῦ ἐν Χώναις θαύματος), τὴν 8^η Νοεμβρίου (σύναξη ἀρχιστρατῆγων καὶ λοιπῶν ἀσωμάτων δυνάμεων), τὴν 26^η Μαρτίου καὶ 13^η Ἰουλίου (σύναξη τοῦ Ἀρχαγγέλου Γαβριήλ), τὴν 11^η Ἰουνίου (σύναξη τοῦ Ἀρχαγγέλου Γαβριήλ ἐν τῷ Ἄδειν), τὴν 18^η Ἰουνίου (σύναξη τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ πλησίον τοῦ ἁγ. Ἰουλιανοῦ ἐν Φόρῳ) καὶ τὴν 26^η Ἰουλίου [ἀνάμνηση ἐγκαινίων τοῦ ἐν Σκάλλαις (Χάλδαις) ναοῦ τοῦ ἀρχαγγέλου].

Α. Οἱ ἑορτὲς τῶν «Συνάξεων»

¹ Περὶ τῆς θέσεως τῶν Ἀγγέλων στὴ Λατρεία τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν Δύσεως καὶ Ἀνατολῆς, βλ. PETERSON, E., *Das Buch von den Engeln. Über die Bedeutung und Stellung der hl. Engel im Kultus*, Leipzig 1935.

² Ψευδο-Σωφρονίου

³ Ἐκδόσις ὀρθοδόξου πίστεως, II, 3, PG 94, 872.

⁴ ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΥ, Χ., *Δογματικὴ τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας*, Ἀθῆναι 1907, σ. 125· ΚΑΡΜΙΡΗ, Ι., *Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα*, τ. Ρ, σσ. 286έξ· ΤΡΕΜΠΕΛΑ, Π., *Δογματικὴ τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας*, Ἀθῆναι 1959, σσ. 432έξ.

α. Η έορτολογική έννοια τής «Συνάξεως» καί ή έορτή τής Συνάξεως του Αρχαγγέλου Γαβριήλ

Στήν Έορτολογία (τόν κλάδο πού ασχολείται μέ τήν ιστορία καί θεολογία τών έορτών) ό όρος «Σύναξη» σημαίνει τήν απόδοση τιμής σέ ιερά πρόσωπα, τά όποια κατά τήν προηγούμενη ήμέρα έπιτελέσεως μιās Δεσποτικῆς ή Θεομητορικῆς έορτῆς έλαβαν ένεργό μέρος στό θεϊό γεγονός πού έορτάστηκε⁵. Υπό τήν έννοια αὐτή έορτάζεται ή Σύναξη του Αρχαγγέλου Γαβριήλ μία ήμέρα μετά από τό γεγονός του Εὐαγγελισμοῦ στό όποιο εἶχε ένεργό ρόλο (δηλαδή, στίς 26 Μαρτίου)· διότι (όπως αναφέρει τό Μηναῖο τής έορτῆς) ό Αρχάγγελος Γαβριήλ εἶναι εκείνος ό όποῖος «καθυπούργησε τό θεϊό, υπερφυές καί απόρρητο Μυστήριο»⁶.

Ό Αρχιστράτηγος, έπομένως, τιμᾶται ως εκείνος ό όποῖος υπηρέτησε τό Μυστήριο τής θείας Οἰκονομίας. Σύμφωνα μέ τόν άγ. Νικόδημο τόν Άγιορείτη, ή λέξη «Γαβριήλ» σημαίνει «Θεός καί άνθρωπος»⁷.

β. Η έορτή τής Συνάξεως του Αρχαγγέλου Γαβριήλ (26 Μαρτίου)

Όπως αναφέρει τό Συναξάριο τής ήμέρας,

«Τῇ εἰκοστῇ ἔκτη τοῦ αὐτοῦ μηνός τήν Σύναξιν έπιτελοῦμεν τοῦ Αρχαγγέλου Γαβριήλ, άνωθεν καί έξ αρχῆς παραδεδομένην, ως τῷ θείῳ καί υπερφυεῖ καί απορρήτῳ μυστηρίῳ τοῦ Χριστοῦ οἰκονομίας καθυπουργήσαντος.

Τόν σῆν, άπαγγείλοντα σάρκωσιν Νόα

Τιμή πρέπουσα πάσα σάρξ τιμᾶ Λόγε,

Εἰκάδι άμφ' ὕμνος Γαβριήλ κτίσιν ἔκτη ἐγείρει»⁸.

Τό παραπάνω Συναξάριο έξαίρει τήν αίτία τής τιμής: ό Αρχιστράτηγος υπηρέτησε κατ' έξοχήν τό μυστήριο τής θείας οἰκονομίας ως πρὸς τήν Σάρκωση τοῦ Θεοῦ καί Λόγου. Ό Θεοφάνης Κεραμεύς, Έπίσκοπος Ταυροπενίας (11^{ος} αἰ.), σημειώνει ότι τά έπτὰ γράμματα τής λέξεως «Γαβριήλ» έχουν έναν βαθύτερο συμβολισμό: φανερώνουν ότι, ό υπό Γαβριήλ εὐαγγελιζόμενος τεχθῆναι Χριστός, ἐπὶ σωτηρία ἦκει τοῦ κόσμου παντός, τοῦ μετρομένου υπό τῆς ἑβδοματικῆς ταύτης αἰνέσεως καί περατουμένου ἐν αἰῶσι ἑπτά⁹. Εἶναι προφανές ότι ό Θεοφάνης διαβλέπει

⁵ ΜΑΚΡΗ, Σ., «Σύναξη», ΘΗΕ 11, 1967, στ. 556.

⁶ Μηναῖον τοῦ Μαρτίου, ἔκδ. Αποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐν Αθήναις 1967, σ. 105.

⁷ Νικοδήμου τοῦ Άγιορείτου, Συναξαριστῆς τῶν δώδεκα μηνῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ, τόμ. Β', Αθήνησι 1868, σ. 55. Στά έβραϊκά ή λέξη «Γκεβέρ» σημαίνει «δυνατός άνδρας μαχητής», ἐνῶ τό «Ελ» εἶναι ένα από τά όνόματα τοῦ Θεοῦ. Υπό τήν έννοια αὐτή, «Γαβριήλ» μπορεῖ νά σημαίνει «άνθρωπος καί Θεός».

⁸ Μηναῖον τοῦ Μαρτίου, ἐν Αθήναις, ἔκδ. Αποστολικῆ Διακονία Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 1967, σ. 105.

⁹ Θεοφάνη Κεραμέως, Ὁμιλία ΝΓ' εἰς τόν Εὐαγγελισμόν τῆς Υπεραγίας Θεοτόκου, ΡG 132, 933.

(στο ὄνομα τοῦ Γαβριήλ) τὸ συμβολισμό τοῦ ἀριθμοῦ ἑπτὰ, δηλαδή τοῦ ἀπείρου, ἀλλὰ καὶ τοῦ συμβολίζοντος τὸ χρόνο ὑπάρξεως τοῦ κόσμου¹⁰.

Ἡ Σύναξη τοῦ Ἀρχαγγέλου Γαβριήλ στίς 26 Μαρτίου ἀπηχεῖ τὴν ἀκριβῆ ἔννοια τῆς διδασκαλίας τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς, ὅτι οἱ Ἄγγελοι εἰσὶν λειτουργικὰ πνεύματα εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν (Ἑβρ. 1, 14). Ἡ ἐν λόγῳ τιμὴ τοῦ Ἀρχαγγέλου παραπέμπει στὴ «διακονία» του γιὰ τὴ μελλοντικὴ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων, ἐφόσον εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος προαναγγέλλει- ὡς ἀπεσταλμένος τοῦ Θεοῦ- τὴ μελλοντικὴ σωτηρία διὰ τῆς Σαρκώσεως τοῦ Λόγου.

γ.. Ἡ ἑορτὴ τῆς Συνάξεως τοῦ Ἀρχαγγέλου Γαβριήλ τὴν 13^η Ἰουλίου

Περὶ τῆς συγκεκριμένης ἑορτῆς τὸ Συναξάριο τῆς ἡμέρας εἶναι λακωνικό: ἀναφέρει ἀπλῶς ὅτι «τῇ Π' τοῦ αὐτοῦ μηνός, ἡ Σύναξις τελεῖται τοῦ Ἀρχαγγέλου Γαβριήλ»· ἡ ἐπιγραμματικὴ αὐτὴ διατύπωση συμπληρώνεται ἀπὸ τοὺς ἐξῆς στίχους: «Τῶν σῶν ἀγαθῶν ὥπερ οὐκ ἔχω λόγον, ὡς οὐδ' ἑορτῶν, Γαβριήλ, Ἀρχων Νόων. Τῇ δεκάτῃ δὲ τρίτῃ συναγήροχεν ὠδε Γαβριήλ»¹¹.

Εἶναι προφανές ὅτι δὲν εὐρέθησαν στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα νὰ αἰτιολογοῦν τὴν ἀποδιδόμενη τιμὴ πρὸς τὸν Ἀρχάγγελο. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἅγ. Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης ἐκφράζει τὴν ἀπορία του γιὰ τὴν αἰτία ποὺ ὀδήγησε στὴν καθιέρωση τῆς συγκεκριμένης Συνάξεως τοῦ Ἀρχαγγέλου, καταλήγοντας στὸ συμπέρασμα ὅτι «κάποιαν χάριν καὶ εὐεργεσίαν ἐποίησεν ὁ Ἀρχάγγελος οὗτος Γαβριήλ, διὰ τὴν ὁποῖαν οἱ τότε Χριστιανοί, εἰς μνήμην χάριτος, ἐσυνάζοντο καὶ ἐώρταζον τὸν χαριέστατον τοῦ Θεοῦ Ἀρχάγγελον»¹².

δ. Ἡ Σύναξη τῶν Ἀρχιστρατήγων Μιχαήλ καὶ Γαβριήλ καὶ τῶν λοιπῶν Ἀσωμάτων καὶ οὐρανίων ταγμάτων (8 Νοεμβρίου).

Ὅπως σημειώνεται στὸ Μηναιῖο τοῦ Νοεμβρίου, «ἡ τοιαύτη οὖν συγκρότησις ὠνομάσθη σύναξις τῶν Ἀγγέλων, τουτέστι προσοχή καὶ ὁμόνοια καὶ ἔνωσις»¹³. Τὸ θέμα τῆς ἑορτῆς συνδέεται ἄρρηκτα μὲ τὸ

¹⁰ Εἶναι ἀξιοσημεῖο ὅτι ἡ ἐκκλησιαστικὴ γραμματεία ἀναφέρεται στὸν ἀριθμὸ ἑπτὰ ὡς σημαίνοντα «τὸν παρόντα αἰῶνα», τὸν δὲ ἀριθμὸ ὀκτῶ ὡς σημαίνοντα τὸν μέλλοντα (βλ. στὴ μελέτη του Γ.Ν. ΦΙΛΙΑ, *Ἡ ἔννοια τῆς «ὀγδόης ἡμέρας» στὴ λατρεία τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας*, Ἀθήνα, Γρηγόρης, 2001).

¹¹ *Μηναιῖον τοῦ Ἰουλίου*, ἐν Ἀθήναις, ἔκδ. Ἀποστολικὴ Διακονία Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 1967, σ. 648.

¹² Νικόδημος τοῦ Ἁγιορείτου, *Συναξαριστὴς τῶν δώδεκα μηνῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ*, τόμ. Β', Ἀθήνησι 1868, σ. 259.

¹³ *Μηναιῖον τοῦ Νοεμβρίου*, ἐν Ἀθήναις, ἔκδ. Ἀποστολικὴ Διακονία Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 1960, σ. 57.

πρόσωπο τοῦ Ἀρχιστρατήγου Μιχαήλ καὶ τὸ γεγονός τῆς πτώσεως τοῦ Ἑωσφόρου. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ οἱ στίχοι τοῦ Συναξαρίου, οἱ ὁποῖοι ἀναφέρονται στὸν Ἀρχάγγελο, σημειώνουν: «Ἐβουλόμην σοι, Μιχαήλ, ἄσμα πρέπον ἄσαι πρεπόντως, ἀλλ' ἄυλον οὐκ ἔχω. Ὅγδῃ οὐρανίης κυδαίνει τάξις Ἀρχοῦς»¹⁴.

Τὸ γεγονός τῆς πτώσεως τοῦ Ἑωσφόρου ἀπὸ τὸ ἀρχαγγελικὸ ἀξίωμα καὶ ἀπὸ τὴν οὐράνια δόξα περιγράφεται στὸ *Μεγάλο Συναξαριστὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας* μὲ τὰ ἀκόλουθα λόγια: «Δι' ὑπερβολὴν ὑπερηφανίας ἐπαρθεὶς κατὰ τοῦ πάντων Ποιητοῦ καὶ Δεσπότη καὶ καυχησάμενος νὰ ἀναβιβάσῃ τὸν θρόνον του ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ νὰ γίνῃ ὅμοιος τῇ Ὑψίστῳ»¹⁵. αὐτὸ τὸ γεγονός ὁδήγησε τὸν Ἑωσφόρο καὶ τὸ τάγμα τῶν ἀγγέλων του νὰ μετατραποῦν ἀπὸ φωτεινοὶ ἄγγελοι σὲ σκοτεινοὶ δαίμονες.

Σ' αὐτὴ τὴν καίρια στιγμή (ὅπως σημειώνει τὸ *Μηναιῖο* τοῦ Νοεμβρίου), ὁ Ἀρχιστράτηγος Μιχαήλ βλέποντας τὴν ἔκπτωση τοῦ Ἑωσφόρου καὶ διακρίνοντας τὴν αἰτία τῆς ἀποστασίας, «τὴν πρὸς τὸν Δεσπότην εὐγνωμοσύνην, ὡς πιστὸς οἰκέτης διαφυλάττων καὶ περὶ τὸ γένος ἡμῶν πολλὴν τὴν κηδεμονίαν ἐπιδεικνύμενος, τῶν νοερῶν καὶ Ἀρχαγγελικῶν τάξεων πρωτεύειν ἐτάχθη παρὰ τοῦ Παντοκράτορος»¹⁶. Ὡς ἐκ τούτου, ἀφοῦ συγκέντρωσε καὶ ἔνωσε σὲ ἓνα τὰ ἀγγελικὰ τάγματα, ἀναφώνησε τὸ «Πρόσχωμεν», ὥστε νὰ συνειδητοποιήσουν καὶ νὰ σκεφθοῦν αὐτὸ τὸ ὁποῖο συνέβη στοὺς ἐκπεσόντες δαίμονες, ἐξαιτίας τῆς ὑπερηφανίας καὶ τοῦ ἐγωῖσμοῦ ποὺ ἐπέδειξαν. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἀπεσόβησε τὴν γενίκευση αὐτῆς τῆς ἀποστασίας καὶ ἐδραίωσε τὴ θέση τῶν ἀγγελικῶν ταγμάτων. Παρόμοιο εἶναι τὸ γεγονός ποὺ ἀναγγέλλεται στὴν Ἀποκάλυψη: ὁ Μιχαήλ καὶ οἱ ἄγγελοί του θὰ κατατροπώσουν τὸν «ἀρχαῖο ὄφη, τὸν καλούμενο διάβολο»¹⁷. Ἀλλὰ καὶ στὴν *Καθολικὴ Ἐπιστολὴ Ἰούδα*, ὁ ἀρχάγγελος Μιχαήλ φέρεται νὰ ἐπιτιμᾷ τὸν διάβολο¹⁸.

Στὸ Συναξάριο τῆς ἑορτῆς γίνεται λόγος γιὰ τιμὴ πρὸς ἑννέα τάγματα: Σεραφίμ, Χερουβίμ, Θρόνοι, Κυριότητες, Ἐξουσίαι, Ἀρχαί,

¹⁴ Ὁπ.π., σ. 57.

¹⁵ Ματθαίου Βίκτωρος, *Ὁ Μέγας Συναξαριστὴς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, ἔκδ. Γ', Αθήναι 1964, σ. 206. Τὴν ἑωσφορικὴ ἐπιδίωξη καταγράφει καὶ ὁ Προφήτης Ἡσαΐας μὲ τὰ ἀκόλουθα λόγια: «Εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβήσομαι, ἐπάνω τῶν ἀστρῶν τοῦ οὐρανοῦ θήσω τὸν θρόνον μου, καθιῶ ἐν ὄρει ὑψηλῷ ἐπὶ τὰ ὄρη τὰ ὑψηλὰ πρὸς βορρᾶν, ἀναβήσομαι ἐπάνω τῶν νεφελῶν, ἔσομαι ὅμοιος τῷ ὑψίστῳ» (Ἡσ. 14, 14).

¹⁶ *Μηναιῖον τοῦ Νοεμβρίου*, ἐν Αθήναις, ἔκδ. Ἀποστολικὴ Διακονία Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 1960, σ. 57.

¹⁷ *Καὶ ἐγένετο πόλεμος ἐν τῷ οὐρανῷ, ὁ Μιχαήλ καὶ οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ πολεμῆσαι μετὰ τοῦ δράκοντος. Καὶ ὁ δράκων ἐπολέμησεν καὶ οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἴσχυσεν οὐδὲ τόπος εὐρέθη αὐτῶν ἔτι ἐν τῷ οὐρανῷ. Καὶ ἐβλήθη ὁ δράκων ὁ μέγας, ὁ ὄφης ὁ ἀρχαῖος, ὁ καλούμενος Διάβολος καὶ ὁ Σατανᾶς, ὁ πλανῶν τὴν οἰκουμένην ὅλην, ἐβλήθη εἰς τὴν γῆν καὶ οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ μετ' αὐτοῦ ἐβλήθησαν* (Ἀποκ. 12, 7-9).

¹⁸ Ἰούδα 9.

Δυνάμεις, Αρχάγγελοι και Άγγελοι. Αξιοσημείωτη, επίσης, είναι η τελική φράση του Συναξαρίου «Ταῖς τῶν Ἁγίων Σου πρεσβείαις ὁ Θεὸς ἐλέησον ἡμᾶς, Ἀμήν», διὰ τῆς ὁποίας δηλώνεται ἡ ἀγιότητα τῶν Ἀγγέλων (ἐννοια ἢ ὁποία ἐκφράζεται καὶ στὴν προσευχὴ «Ἄγιε Ἄγγελε, ὁ ἐφεστὼς τῆς ἀθλίας μου ψυχῆς...»). Ἄλλωστε καὶ στὴν Π.Δ. ἕνας ἐκ τῶν φίλων προτρέπει τὸν Ἰὼβ μὲ τὰ ἀκόλουθα λόγια: «Ἐπικάλεσαι δὲ, εἴ τίς σοι ὑπακούσεται, ἢ εἴ τινα ἀγγέλων ἀγίων ὄψη»¹⁹.

Ἡ ἀνάμειξη τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ στὸ γεγονός τῆς καταστολῆς τῆς ἀποστασίας τοῦ Ἑωσφόρου ἐκφράζεται καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός τῆς προσκλήσεώς του πρὸς ὅλες τὶς ἐπουράνιες δυνάμεις νὰ δοξολογήσουν τὸ Θεὸ μὲ τὸ γνωστὸ ὕμνο «Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, Κύριος Σαβαώθ...». Τὰ γεγονότα αὐτὰ δημιούργησαν τὴν παράδοση περὶ τῆς ἐννοιας τοῦ ὀνόματος «Μιχαὴλ», ἐρμηνευομένου ὡς «Δύναμις Θεοῦ» ἢ «Ἀρχιστράτηγος Δυνάμεως Θεοῦ»²⁰. Ἦδη στὸ βιβλίον τοῦ Δανιὴλ σημειώνεται ὅτι οὐδεὶς βοηθὸς τοῦ Προφήτη ὑπῆρξε «ἀλλ' ἢ Μιχαὴλ ὁ ἄγγελος» (σύμφωνα μὲ ἄλλη γραφή: «ἀλλ' ἢ Μιχαὴλ ὁ ἄρχων ἡμῶν»)²¹, ἐνῶ ἀκολούθως ὁ Προφήτης ἐξαγγέλλει τὰ ἀκόλουθα: «Καὶ κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην παρελεύσεται Μιχαὴλ ὁ ἄγγελος ὁ μέγας, ὁ ἐστηκὼς ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τοῦ λαοῦ σου»²². Ἡ προφητικὴ αὐτὴ φράση διακηρύσσει τὸ γεγονός ὅτι στὸν ἄγγελο Μιχαὴλ εἶχε ἀνατεθεῖ ἡ προστασία τῆς ἰουδαϊκῆς κοινότητας.

Θὰ πρέπει, ἐπίσης, νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἡ συγκαταρίθμηση τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ στὴν ἐορτὴ τῆς Συνάξεως τῆς 8^{ης} Νοεμβρίου ἀποτελεῖ πρωτοβουλία τοῦ ἁγ. Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου, διότι ὁ ἁγ. Νικόδημος παρετήρησε ὅτι ἡ ὕμνολογία τῆς ἐορτῆς ἀναφερόταν στοὺς δύο ἀρχιστράτηγους, ἀλλὰ τὸ Συναξάριον μόνο στὸν Μιχαὴλ· γι' αὐτὸ καὶ προσέθεσε τὸ ὄνομα τοῦ Γαβριὴλ στὸ Συναξάριον, ἐνῶ δὲν μαρτυρεῖται ἡ ἀρχηγικὴ ἀνάμειξή του στὰ γεγονότα τῆς πτώσεως τοῦ Ἑωσφόρου²³.

ε. Ἡ Σύναξις τοῦ Ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ «ἐν τῷ ἄδειν» (11 Ἰουνίου)

Ἡ ἐν λόγω τιμὴ τοῦ Ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ σχετίζεται μὲ γεγονός, τὸ ὁποῖο ἔλαβε χώρα στὴν ἀθωνικὴ πολιτεία, ὅπως σημειώνει καὶ τὸ Κοντάκιον τῆς ἐορτῆς: «Ἐορτάζει σήμερον ἅπας ὁ Ἄθως, ὅτι ὕμνους δέδεκται ὑπὸ Ἀγγέλου θαυμαστῶς»²⁴. Εἰδικότερα, τὸ γεγονός συνέβη σὲ

¹⁹ Ἰὼβ 5, 1.

²⁰ Ματθαίου Βίκτωρος, *Ὁ Μέγας Συναξαριστὴς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, ἔκδ. Γ', Αθήναι 1964, σ. 206.

²¹ Δαν. 10, 21.

²² Δαν. 12, 1.

²³ *Ὁρῶν Γαβριὴλ Ἄγγελον χαρᾶς μέγαν/ Σὲ μάλα χαίρω καὶ πτεροῦμαι τῷ πόθῳ.*

²⁴ Ματθαίου Βίκτωρος, *Ὁ Μέγας Συναξαριστὴς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, ἔκδ. Γ', Αθήναι 1964, σ. 126.

κελλίον τῆς Σκήτης τοῦ Πρωτάτου, «τὸ κείμενον εἰς τὸν πλησίον τῆς Μονῆς Παντοκράτορος μέγαλον λάκκον», ἀφιερωμένο στὴν Κοίμηση τῆς Θεοτόκου²⁵. Τὸ 1548, ὁ τότε πρῶτος τοῦ Ἁγίου Ὁρους Σεραφεῖμ κατέγραψε σὲ Συναξάριο ὅτι ἡ ἐν λόγῳ ἀγγελοφάνεια πραγματοποιήθηκε τὴν Κυριακὴ 11 Ἰουλίου τοῦ ἔτους 982 μ.Χ.²⁶. Ἡ συγκεκριμένη διήγησις, ὅμως, ἦταν ἀρχαιότερη τοῦ 1548, ὅπως καταδεικνύεται ἀπὸ τὴ ρωσικὴ μετάφρασί της ἀπὸ τὸν Μάξιμο τὸν Γραικὸ στὶς ἀρχές τοῦ 16^{ου} αἰ.²⁷. Στὸν *Μέγα Συναξαριστὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας* ὑποστηρίζεται ὅτι τὸ γεγονός συνέβη «ἐπὶ τῆς βασιλείας Βασιλείου καὶ Κωνσταντίνου τῶν ἀυταδέλφων, τῶν καὶ Πορφυρογεννήτων καλουμένων, υἱῶν Ρωμανοῦ τοῦ Νέου ἐν ἔτει σωτηρίῳ 980, Νικολάου δὲ τοῦ Χρυσοβέργου πατριαρχοῦντος»²⁸.

Ὁ πρῶτος διασκευαστὴς τοῦ Συναξαρίου τοῦ Σεραφεῖμ ὑπῆρξε ὁ ἅγ. Νικοδήμος ὁ Ἀγιορείτης, ὁ ὁποῖος ἐκαλλώπισε φιλολογικῶς τὸ κείμενο ἀφήνοντας, ὅμως, ἀναλλοίωτο τὸ περιεχόμενό του²⁹. Νεότερη διασκευή περιέχεται στὴν ἀκολουθία πού συνέταξε γιὰ τὸ θαῦμα ὁ ἱεροδιάκονος Βενέδικτος ὁ Συμιακός, τὸ 1837, μετὰ ἀπὸ αἴτηση τῶν Ἐκκλησιαστικῶν τοῦ Πρωτάτου. Ὁ λόγιος αὐτὸς μοναχὸς τῆς Ἱ. Μονῆς Ἁγίου Παντελεήμονος στὸ «Συναξάριο» τῆς ἀκολουθίας ἐπεξεργάστηκε τὴν ἀφήγησις τοῦ ἁγίου Νικοδήμου καὶ δημιούργησε ἕνα νέο κείμενο. Σὲ αὐτὸ προσέθεσε τὴν πληροφορία ὅτι τὸ θαῦμα συνέβη ἐπὶ βασιλείας Βασιλείου καὶ Ρωμανοῦ τῶν πορφυρογεννήτων υἱῶν Ρωμανοῦ, ἐπὶ Πατριαρχίας Νικολάου Χρυσοβέργου, τὸ 980³⁰.

Βάσει τῆς συγκεκριμένης ἀγιορειτικῆς παραδόσεως, ὁ ὕμνος «Ἄξιον ἐστίν» δόθηκε στὴν Ἐκκλησία ἀπὸ τὸν Ἀρχάγγελο Γαβριήλ, ὁ ὁποῖος ἐμφανίστηκε μὲ τὸ σχῆμα τοῦ μοναχοῦ καὶ φιλοξενήθηκε στὸ ἐν λόγῳ κελλίον. Κατὰ τὴν τέλεση τῆς ἀκολουθίας τοῦ Ὁρθρου καὶ ὅταν ἔφθασαν στὴν ἐνάτη ῥῶδὴ τοῦ κανόνα, «ὁ μὲν κελλιῶτης μοναχὸς στιχολογῶν τὴν ῥῶδην τῆς Θεοτόκου ἐπισυνῆψε, κατὰ τὰ εἰωθότα, εἰς τὸν α΄ στίχον αὐτῆς τὸν εἰρμόν τοῦ Κοσμᾶ τοῦ Ἁγιοπολίτου “Τὴν Τιμιωτέραν τῶν Χερουβίμ”, ὁ

²⁵ Μπεκατώρου, Γ., «Ἄξιον ἐστίν», ΘΗΕ 2, 1966, στ. 1016.

²⁶ Ἡ ἔκδοσις τῆς θαυματουργῆς διηγήσεως τοῦ Σεραφεῖμ ἔγινε ἀπὸ τὸν Κ. Χρυσόχοϊδη, «Παραδόσεις καὶ πραγματικότητες στὸν Ἅγιον Ὄρος στὰ τέλη τοῦ ΙΕ΄ καὶ στὶς ἀρχές τοῦ ΙΣΤ΄ αἰῶνα», *Ὁ Ἄθως στὸς 14^ο-16^ο αἰ.*, Ἀθήνα 1997, σσ. 112, 118-119 (*Ἀθωνικὰ Σύμμμηκτα*).

²⁷ Βλ. IVANOV, A., *Literaturnoe nasledie Maksima Greka. Harakteristika, atribucii bibliografijia*, Leningrad 1969, σ. 169.

²⁸ Ματθαίου Βίκτωρος, *Ὁ Μέγας Συναξαριστὴς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, ἔκδ. Γ΄, Ἀθήνα 1964, σσ. 125-126.

²⁹ Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου, *Νέον Μαρτυρολόγιον*, Ἀθήνα 1961³, σσ. 294-295. Νεότερα χειρόγραφα, τὰ ὁποῖα ἀντιγράφουν τὴν ἐπεξεργασμένη μορφή τοῦ κειμένου τοῦ ἁγ. Νικοδήμου, ἀποδίδουν ἐσφαλμένα τὴν συγγραφὴ τοῦ θαύματος σὲ κάποιον Ἰσαὰκ Θυηπόλο.

³⁰ ΛΑΜΠΡΟΥ, Κ., *Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ Ἁγίου Ὁρους ἑλληνικῶν κωδίκων*, τόμ. Β΄, Κέμπριτζ 1990², σ. 444.

δὲ ξένος μοναχὸς ποιούμενος ἀρχὴν τοῦ ἐφυμνίου ἔψαλλε προὔμιον αὐτοῦ τὸ “Ἄξιον ἐστὶν ὡς ἀληθῶς, μακαρίζεις σε τὴν Θεοτόκον, τὴν ἀειμακάριστον καὶ παναμώμητον καὶ Μητέρα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν»³¹. Ὁ κελλιῶτης μοναχὸς ἐξέφρασε μὲν τὴν ἀπορία του γιὰ τὸν ἄγνωστο ὕμνο, ἀλλὰ παρεκάλεσε τὸν ἄγνωστο μοναχὸ νὰ τοῦ γράψει τὸν ὕμνο, ὥστε νὰ τὸν ψάλλει καὶ ἐκεῖνος πρὸς τὴν Θεοτόκο. Ἐπειδὴ, ὁμῶς, δὲν ὑπῆρχε μελάνι καὶ χαρτί, «λαβὼν πλάκα ὁ ξένος ἔγραψεν ἐπ’ αὐτῆς διὰ τοῦ δακτύλου του τὸν ρηθέντα ὕμνον, ἥτοι τὸ “Ἄξιον ἐστὶν” καὶ, ὦ τοῦ θαύματος, τόσον βαθέως ἐχαράχθησαν τὰ γράμματα ἐπὶ τῆς σκληρᾶς πλακός, ὡς νὰ ἐγράφησαν ἐπὶ κηροῦ ἀπαλοτάτου. Εἶτα εἰπὼν εἰς τὸν ἀδελφὸν “ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς οὕτω νὰ ψάλλητε ὑμεῖς καὶ ὅλοι οἱ ὀρθόδοξοι”, ἔγινεν ἄφαντος»³².

Ἀπὸ τὸ συγκεκριμένο κελλί, ἡ πλάκα μὲ τὸν ὕμνο μεταφέρθηκε στὸ Πρωτάτο, παρουσιάστηκε στὸν πρῶτο τοῦ Ἁγίου Ὁρους καὶ στοὺς ὑπολοίπους γέροντες τῆς Συνάξεως, οἱ ὁποῖοι ἐδόξασαν τὸ Θεὸ καὶ εὐχαρίστησαν τὴ Θεοτόκο γιὰ τὸ θαυμαστὸ γεγονός, ἀπέστειλαν δὲ τὴν πλάκα στὸν Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, ἐκθέτοντας γραπτῶς τὶς λεπτομέρειες τοῦ θαύματος³³. Στὸ Συναξάριο τοῦ Μηναίου ἀναφέρεται ὅτι «προδήλως ἐπρόκειτο περὶ τοῦ Ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ», διὰ τοῦ δὲ καὶ ἡ τιμὴ πρὸς τὸν Ἀρχάγγελο καταγράφεται ὡς «ἡ σύναξις τοῦ Ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ ἐν τῷ Ἄδειν», οἱ δὲ στίχοι σημειώνουν τὰ ἀκόλουθα: «Ἦσας Γαβριὴλ πρὶν τὸ Χαῖρε τῆ Κόρη, Ἄδεις δὲ καὶ νῦν Ἄξιόν σε ὑμνέειν»³⁴. Ὡς ἐκ τούτου, τὸ συγκεκριμένο κελλί ἔλαβε τὴν ἐπωνυμία «Ἄξιον ἐστὶν» καὶ ὁ τόπος (κατ’ ἀναλογίαν) «Ἄδειν», «ὅ ἐστι ψάλλειν, διότι ἐψάλη τὸ πρῶτον εἰς αὐτὸν ὁ Ἀγγελικὸς καὶ Θεομητροπρεπῆς αὐτὸς ὕμνος»³⁵.

Σὲ ἀνάμνηση τοῦ ἐν λόγῳ θαύματος τελεῖται λαμπρὴ πανήγυρις, ἡ ὁποία ἔχει ὡς κέντρο τῆς τὴν τιμὴ τῆς Θεοτόκου, γι’ αὐτὸ καὶ ἡ ἐορτὴ ὀνομάζεται καὶ «Σύναξις τῆς Παναγίας “Ἄξιον ἐστὶν” ἢ “ἐν τῷ Ἄδειν”». Ὁ Ἀρχάγγελος Γαβριὴλ τιμᾶται (μὲ ἀφορμὴ τὸ ἐν λόγῳ θαῦμα) ὡς «ὁ ἐνθεὸς ὕμνολόγος τῆς Θεοτόκου καὶ τροφεὺς καὶ διακονητής», ὡς ὁ ἀποκαλύψας «τὸν ὄντως Θεομητορικὸν ὕμνον». Εἶναι ἄγνωστο τὸ πότε ἀρχισε ἡ τιμὴ τῆς ἐν λόγῳ Συνάξεως τοῦ Ἀρχαγγέλου. Τὸ θαῦμα, πάντως, καταχωρίζεται στὰ ἔντυπα Μηναιῖα τοῦ 16^{ου} αἰ.· ἔτσι, σὲ ἔντυπο Μηναιῖο τοῦ 1568 ἀναγράφεται στὸ Συναξάριο ἢ πληροφορία ὅτι, «τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, 11ῃ Ἰουνίου, ἡ σύναξις τοῦ Ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ ἐν τῷ Ἄδειν»³⁶.

³¹ Μπεκατώρου, Γ., ὅπ.π.

³² Ματθαίου Βίκτωρος, *Ὁ Μέγας Συναξαριστὴς τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας*, ἔκδ. Γ’, Ἀθῆναι 1964, σ. 128.

³³ Δουκάκη, Κ., *Μέγας Συναξαριστὴς, Μὴν Ἰούνιος*, τόμ. 10, Ἀθῆναι 1964², σ. 84.

³⁴ *Μηναιῖον τοῦ Ἰουνίου*, ἐν Ἀθήναις, ἔκδ. Ἀποστολικὴ Διακονία Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 1967, σ. 44.

³⁵ Δουκάκη, Κ. ὅπ.π., σ. 84.

³⁶ LEGRAND, E., *Bibliographie Hellenique (X. Ve et XVLe siècles)*, τόμ. 4, σ. 141, ἀριθμ. 653.

στ. Ἡ Σύναξις τοῦ Ἀρχιστρατήγου Μιχαήλ πλησίον τοῦ ἁγίου
Ιουλιανοῦ ἐν τῷ φόρῳ (18 Ἰουνίου)

Ὁ στίχος τοῦ Συναξαρίου δὲν ἀποκαλύπτει τὶς λεπτομέρειες τοῦ ἑορτασμοῦ: *Ἀρχιστράτηγε τῶν νοερῶν ταγμάτων, δέχου, Μιχαήλ, ἡμῶν τὴν ὑμνωδίαν*. Οὐδεμία ἄλλη πληροφορία ὑπάρχει περὶ τῆς συγκεκριμένης ἑορτῆς. Ἡ ἀναφορὰ τοῦ στίχου σὲ «ὑμνωδία» τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ ὑποδηλώνει τὴν ἀνταπόδοση εὐχαριστίας πρὸς τὸν Ἀρχιστράτηγο, γεγονός πού παραπέμπει σὲ πιθανὸ θαῦμα του.

Β. Ἡ ἀνάμνηση τοῦ ἐν Χῶναις θαύματος τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ (6
Σεπτεμβρίου)

Οἱ Κολοσσές ὑπῆρξαν μίᾳ ἀπὸ τὶς μεγάλες καὶ πλέον πυκνοκατοικημένες πόλεις τῆς ἀρχαιότητος, βρισκόνταν δὲ στὶς ὄχθες τοῦ ποταμοῦ Λύκου, στα νοτιοδυτικὰ τῆς Φρυγίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας³⁷. Ἡ τοποθεσία πλησίον τοῦ ποταμοῦ ὀνομαζόταν «Χῶναι», ὀφειλόταν δὲ στὰ μεγάλα χάσματα τοῦ ξηρανομένου λασπώδους ἐδάφους τῆς περιοχῆς³⁸. Στὴν πόλη, ἀλλὰ καὶ στὴν εὐρύτερη περιοχή, κατοικοῦσε ἕνας σημαντικὸς ἀριθμὸς Ἰουδαίων. Στὶς Χῶνες εἶχε κτιστεῖ ναὸς τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ στὰ εἰσόδια τοῦ παλαιοῦ ναοῦ τοῦ Βόστρου. Σὲ ἕνα κείμενο τοῦ 7^{ου}-8^{ου} αἰ. ὑπὸ τὸν τίτλο «Διήγησις καὶ ἀποκάλυψις τοῦ ἁγίου πατρὸς ἡμῶν Ἀρχίππου τοῦ προσμοναρίου τοῦ πανσέπτου, τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαήλ»³⁹ [ὁ συγγραφέας τοῦ κειμένου προσπαθεῖ νὰ ἐναρμονιστεῖ μὲ τὸν 350 κανόνα τῆς Συνόδου τῆς Λαοδικείας (320 μΧ.), ὁ ὁποῖος στρέφεται ἐναντίον τῆς ἀγγελολατρίας], ἀναφέρεται ὅτι, ὅταν ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης εὕρισκόταν στὴν Ἱεράπολη, προεφήτευσεν ὅτι «ἐν ὑστέροις καιροῖς θὰ ἀναβλύσῃ εἰς ἐκεῖνον τὸν τόπον μέγα ἀγίασμα, τιμῶμενον εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἀρχιστρατήγου Μιχαήλ, ὅπερ θὰ κἀνῃ παράδοξα θαύματα. Μετὰ δὲ ὀλίγας ἡμέρας, ὕδωρ ἀνέβλυσεν ἐκ τῆς γῆς ἐκείνης, τὸ ὅποιον εἰ τις ἔπινε μετὰ πίστεως, παρευθὺς ἠλευθεροῦτο ἀπὸ πᾶσαν ἀσθένειαν»⁴⁰.

Ἦταν, ἐπομένως, φυσικὸ ἐπακόλουθο νὰ συντελοῦνται πολλὲς θαυματουργικὲς ἐπιδράσεις στὸν ἁγιασμένο αὐτὸ τόπο, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ συρρέουν ὄχι μόνον Χριστιανοί, ἀλλὰ καὶ ἄπιστοι⁴¹. Ὅταν κάποιος εὐλαβῆς νέος, ὀνόματι Ἀρχίππος, ἀνέλαβε τὰ καθήκοντα τοῦ νεωκόρου στὸ ναὸ τοῦ Ἀρχαγγέλου καὶ στὸ ὑπάρχον ἀγίασμα, προεκάλεσε (λόγω τῆς εὐσεβείας του) τὸν φθόνον τῶν ἀπίστων, οἱ ὁποῖοι τοῦ ἐπετέθησαν, τὸν ἐκτύπησαν καὶ προσεπάθησαν νὰ κατασκάψουν τὸ ἔδαφος πλησίον τοῦ

³⁷ ΑΓΟΥΡΙΑΔΗ, Σ., «Κολοσσαεῖς, Πρὸς, Ἐπιστολή», ΘΗΕ, τόμ. 7, Ἀθῆναι 1968, στ. 748.

³⁸ ΤΖΙΡΑΚΗ, Ν., «Χῶναι», ΘΗΕ, τόμ. 12, Ἀθῆναι 1968, στ. 447.

³⁹ Ἐκδόθηκε ἀπὸ τὸν Μ. BONNET στὰ *Analecta Bollandiana* 8 (1889), σσ. 289-307.

⁴⁰ ΤΖΙΡΑΚΗ, Ν., ὅπ.π.

⁴¹ Θαύματα που συνέβησαν σὲ ἀπίστους, βλ. Ματθαίου Βίκτωρος, Ὁ Μέγας Συναξαριστὴς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἔκδ. Β', Ἀθῆναι 1963, σ. 151.

ἀγιάσματος καὶ νὰ τὸν ἐνταφιάσουν ἐκεῖ ζωντανό. Τότε, σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση, ἐξῆλθε φωτιὰ ἀπὸ τὸ ἀγίασμα καὶ οἱ ἄπιστοι ἐτράπησαν ἔντρομοι σὲ φυγή. Ἐπανῆλθαν, παρὰ ταῦτα, καὶ προσεπάθησαν νὰ στρέψουν κατὰ τοῦ ἀγιάσματος τὴν ροὴ τριῶν παρακείμενων ποταμῶν (τοῦ Χρύδου, τοῦ Λυκοστράτου καὶ τοῦ Κούφου), ὥστε νὰ καταστρέψουν τὸ ἀγίασμα ἢ νὰ ἀναμείξουν τὸ ἀγιασμένο ὕδωρ μὲ τὸ ὕδωρ τῶν ποταμῶν, ὥστε νὰ δημιουργηθεῖ σύγχυση περὶ τοῦ ἀγιασμοῦ τοῦ ὕδατος. Παρὰ τὴν προσπάθειά τους, ὅμως, οἱ ποταμοὶ ἐστράφησαν σὲ ἀντίθετες κατευθύνσεις ἀπὸ αὐτὲς πού οἱ ἄπιστοι ἐπεδίωκαν⁴². Ἔως σήμερα τὰ νερὰ τῶν ποταμῶν χωνεύονται σὲ ἓνα συγκεκριμένο σημεῖο ἐκτὸς τοῦ ἀγιάσματος, τοῦτο δὲ ἀποτελεῖ μία ἀκόμη αἰτία τῆς ὀνομασίας «Χῶναι».

Σὲ τροπάριο τοῦ Κανόνα τοῦ Ὁρθρου ἀναφέρονται τὰ ἐξῆς: «Τοὺς πάλαι βουληθέντας ἀφανίσει ποταμίους ρεύμασι τὸ ὕδωρ τῆς εὐλογίας ὃ παρέσχες Ἀρχάγγελε πιστοῖς, ἀπέδειξας ἀπράκτους, φρικῶδει σου». Ἐπομένως, ἡ παράδοση ἀνάγει τὴν ἀποτυχία τῶν προσπαθειῶν τῶν ἀπίστων σὲ θαῦμα τοῦ Ἀρχαγγέλου, ὁ ὁποῖος φανερώθηκε σὲ ὄραμα στὸν Ἀρχιππο, προσκαλώντας τον νὰ ἔλθει καὶ νὰ δεῖ «τὴν ἀκαταμάχητον δύναμιν τοῦ Θεοῦ»⁴³. Ὁ Ἀρχάγγελος ἐκτύπησε σταυροειδῶς (μὲ ἀκόντιο) τὸν τόπο καὶ τὰ ὕδατα ἐχωνεύθησαν στὸ βάθος τοῦ ἐδάφους. Ἡ ὕμνολογία τῆς ἑορτῆς παραλληλίζει τὸ θαῦμα τοῦ Ἀρχιστρατήγου μὲ τὸ κτύπημα τῆς πέτρας ἀπὸ τὸ Μωϋσῆ: «Πάλαι μὲν Μωϋσῆς ἔπληξε πέτραν καὶ ἐρρῦη ὕδατα, νῦν δὲ σου ρήξαντος πέτραν, κατεπόθησαν ρεῖθρα ποταμῶν, εἰσέτι μαρτυροῦντα τὸ θαῦμα θεῖε Ἀρχάγγελε»⁴⁴. Κατὰ τὴ μεταβυζαντινὴ περίοδο, τὸ ἐν Χώναις Θαῦμα κοσμεῖ σχεδὸν κάθε μνημεῖο μὲ τὸν κύκλο τῶν Ἀγγέλων⁴⁵.

Ἡ ἔρευνα χρονολογεῖ τὸν Ἀρχιππο περὶ τὰ τέλη τοῦ 7ου αἰ.⁴⁶. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἤδη τὸν 8ο αἰ. ἡ περιοχὴ εἶχε λάβει τὴν ἐπωνυμία «Χῶνες»⁴⁷, τὸν δὲ 9ο αἰ. Ἰωσήφ ὁ Ὑμνογράφος συνέθεσε δύο κανόνες γιὰ τὴ συγκεκριμένη ἑορτή⁴⁸. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ γραμματεία ἀσχολήθηκε σποραδικὰ μὲ τὸ ἐν Χώναις θαῦμα: στὸν ἀκέφαλο λόγο τοῦ Νικήτα Παφλαγόνο (8ος αἰ.) «Ἐν Χώναις θαῦμα»⁴⁹. στὸ ἔργο τοῦ Ἱ. Δαμασκηνοῦ (8ος αἰ.) «Μετάφρασις εἰς τὸ θαῦμα τοῦ Ἀρχιστρατήγου Μιχαὴλ τοῦ ἐν Χώναις καὶ διήγησις περὶ τοῦ ἐν ἀγίοις Ἀρχίππου, τοῦ

⁴² Ματθαίου Βίκτωρος, ὅπ.π., σ. 154.

⁴³ Ματθαίου Βίκτωρος, ὅπ.π., σ. 155.

⁴⁴ *Μηναῖον Σεπτεμβρίου*, ἐν Ἀθήναις, ἔκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, 1959, σ. 43.

⁴⁵ ΚΟΥΚΙΑΡΗ, Σ., *Τὰ θαύματα-ἐμφανίσεις τῶν Ἀγγέλων καὶ Ἀρχαγγέλων στὴ μεταβυζαντινὴ τέχνη*, Ἀθήνα, Ἀκρίτας, 2006, σ. 147.

⁴⁶ Αὐτὸ ὑποστηρίζει ὁ Α. ΣΙΓΑΛΑΣ [*Χρυσίππου πρεσβυτέρου, Ἐγκώμιον εἰς τὸν Ἀρχάγγελον Μιχαὴλ*], *Ἑλληνικὴ Ἐταιρεία Βυζαντινῶν Σπουδῶν* 3 (1926), σ. 86].

⁴⁷ Στὴ Σύνοδο τοῦ 787 μνημονεύεται ὁ Χῶνων Δωρόθεος.

⁴⁸ ΤΡΕΜΠΕΛΑ, Π., *Ἐκλογή Ἑλληνικῆς Ὁρθοδόξου Ὑμνολογίας*, Ἀθήναι 1978, σ. 386, 429.

⁴⁹ *Bibliotheca Hagiographica Graeca*, 1, σ. 119.

προσμονρίου τοῦ σαβασμίου αὐτοῦ ναοῦ»⁵⁰. στὸν ἀκέφαλο λόγο τοῦ Σισινίου Κωνσταντινουπόλεως (πατριαρχεῖα 996-998)⁵¹. στὴν «Διήγησι» Συμεῶν τοῦ Μεταφραστῆ «Περὶ τοῦ γενομένου θαύματος παρὰ τοῦ ἀρχιστρατήγου Μιχαὴλ ἐν Χώναις»⁵². στὸν λόγον Ἀντωνίου τοῦ Μοναχοῦ (12ος αἰ.) μὲ τίτλο «Θαῦμα γενόμενον ἐν ταῖς Χώναις ἐν Κολοσσαῖς τῆς Φρυγίας παρὰ τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ»⁵³. καὶ στὸ ἔργο ἀγνώστου συγγραφέα μὲ τίτλο «Διήγησις μερικὴ ἐκ τῶν ἀπείρων θαυμάτων τοῦ Παμμεγίστου τῶν Ἀρχαγγέλων, Μιχαὴλ περὶ τοῦ προσμοναρίου Ἀρχίππου καὶ τοῦ θαύματος τῶν ποταμῶν»⁵⁴.

Τὴν παράσταση τοῦ ἐν Χώναις θαύματος συναντᾶμε γιὰ πρώτη φορὰ στὸ *Μηνολόγιο Βασιλείου τοῦ Β΄* (986 μ.Χ.). ὡς γνωστόν, ἡ τιμὴ πρὸς τοὺς Ἀγγέλους (καὶ ἰδίως πρὸς τὸν Ἀρχάγγελο Μιχαὴλ) διαδόθηκε ἀπὸ τῆς Φρυγίας στὴν Κωνσταντινούπολη⁵⁵. Τὸν 12ο αἰ. ἡ τιμὴ τοῦ ἐν Χώναις θαύματος ἔφθασε στὸ ἀποκορύφωμά της, ὅταν ἐπὶ αὐτοκράτορος Μανουὴλ Κομνηνοῦ ἔλαβε κρατικὸ χαρακτήρα, ἀφοῦ στὸ διάταγμα τοῦ ἔτους 1166 «Περὶ ἑορτῶν» ἡ 6η Σεπτεμβρίου ὁρίστηκε ὡς ἡμιαργία γιὰ τὰ δικαστήρια⁵⁶.

Γ. Ἡ ἀνάμνηση ἐγκαινίων τοῦ ἐν Σκάλλαις (Χάλδαις) ναοῦ τοῦ ἀρχαγγέλου (26^η Ἰουλίου)

Πρόκειται περὶ τῆς τιμῆς τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ μὲ ἀφορμὴ τὰ ἐγκαίνια ναοῦ τοῦ «πέραν ἐν Σκάλλαις». Τὸ Συναξάριο, ὅμως, ἀναφέρεται σὲ πιθανὰ ἐγκαίνια ναοῦ πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ «πέραν ἐν Χάλδαις»⁵⁷. Τὰ ἐγκαίνια ἀμφοτέρων τῶν ναῶν ἐορτάζονται τὴν 26^η Ἰουλίου. Τα περὶ τῶν ἐν λόγῳ ναῶν μᾶς εἶναι ἀγνωστα· ὁ ἐορτασμός, ὅμως, τῆς μνήμης ἐγκαινίων ἀποτελεῖ γνωστὴ ἐορτολογικὴ ἀφορμὴ, κατὰ τὴν ὁποία τιμῶνται καὶ τὰ ἱερὰ πρόσωπα, στὰ ὁποῖα ὁ ναὸς εἶναι ἀφιερωμένος (δηλαδὴ οἱ δύο Ἀρχάγγελοι).

Ἐπίλογος

Στὰ πλαίσια τῆς ἀγιολογικῆς ἔρευνας, ἡ τιμὴ τῶν ἁγίων Ἀγγέλων ἀποτελεῖ (ἀναμφισβήτητα) θέμα συνθετότερο καὶ πολυπλοκότερο σὲ σχέση μὲ τὴν τιμὴ τῶν Ἁγίων τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ τοῦτο διότι ἡ φύσις τῶν

⁵⁰ *Bibliotheca Hagiographica Graeca*, 1, σ. 118.

⁵¹ *Bibliotheca Hagiographica Graeca*, 1, σ. 178.

⁵² Ἐκδόθηκε ἀπὸ τὸν Μ. BONNET στὰ *Analecta Bollandiana* 8 (1889), σσ. 308-316.

⁵³ Ἐκδόθηκε στὰ *Analecta Bollandiana* 21 (1902), σσ. 396έξ.

⁵⁴ *Bibliotheca Hagiographica Graeca*, 1, σ. 120.

⁵⁵ JANIN, R., *La Géographie Ecclesiastique de l'empire byzantin. Première partie. Le siège de Constantinople et le Patriarcat Oecuménique, III, Les églises et les monastères*, Paris 1969, σ. 349.

⁵⁶ Μανουὴλ Κομνηνοῦ, *Νεαραὶ Διατάξεις, IB΄, Περὶ διαφόρων ὑποθέσεων*, PG 133, 737έξ.

⁵⁷ Ματθαίου Βίκτωρος, *Ὁ Μέγας Συναξαριστὴς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, ἔκδ. Β΄, Αθήναι 1962, σ. 516.

ἀγίων Ἀγγέλων εἶναι (ὅπως προαναφέρθηκε) πνευματική καὶ- ἐπομένως- ἐλλείπουν βιογραφικὰ στοιχεῖα, τὰ ὅποια θὰ παρεῖχαν ἓνα συγκεκριμένο πλαίσιο ἔρευνας. Ὅμως, ἡ τιμὴ τῶν ἀγίων Ἀγγέλων ἐδράζεται ἐπὶ καταγεγραμμένων μαρτυριῶν καὶ διανθίζεται μὲ τὶς ἐπὶ τῶν μαρτυριῶν αὐτῶν ἐρμηνεῖες σημαντικῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων. Ἔτσι διαμορφώθηκε τὸ σαφὲς ἑορτολογικὸ πλαίσιο τῆς ἀποδώσεως τιμῆς πρὸς τοὺς ἀγίους Ἀγγέλους, γεγονός τὸ ὅποιο ἐπέτρεψε στὴν Ἐκκλησία νὰ τοὺς τιμᾷ μὲ λαμπρότητα καὶ νὰ ἐπικαλεῖται τὴν προστασία καὶ τὴν πρὸς τὸν Θεὸ μεσιτεία τους.